

СРПСКО ГЕОГРАФСКО
ДРУШТВО

СРПСКА АКАДЕМИЈА
НАУКА И УМЕТНОСТИ
Галерија науке и технике

ГЕОПАРК ЂЕРДАП

ПРВИ ГЕОПАРК У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Београд, 2026

Геопарк Ђердап – први геопарк у Републици Србији

Галерија науке и технике САНУ

Изложбу приређује

Српско географско друштво

Место одржавања изложбе

Галерија науке и технике Српске академије наука и уметности

Аутори изложбе

др Милена Панић

др Добрила Лукић

Аутор текста за каталог

др Добрила Лукић

Аутор карте Геопарка Ђердап

др Милован Миливојевић

Аутор илустрација

Павле Михајловић

Корице

Видиковац Мали прилаз, (извор: @Divlja_srbija)

Рецензенти

проф. др Сања Павловић

др Јелена Ђалић

проф. др Тин Лукић

Сарадници на организацији изложбе

Невена Влајић

Тамара Јанковић

проф. др Искра Максимовић

Владимир Нојковић

Публикацију издаје

Српско географско друштво

За издавача

др Добрила Лукић, председник Српског географског друштва

Графички дизајн и припрема

Хелена Пољовка

Штампа

Форма Б д.о.о. Београд

Чика Миша Ђурића 20

Тираж

300

Прво издање, Београд, 2026.

ISBN 978-86-82751-71-7

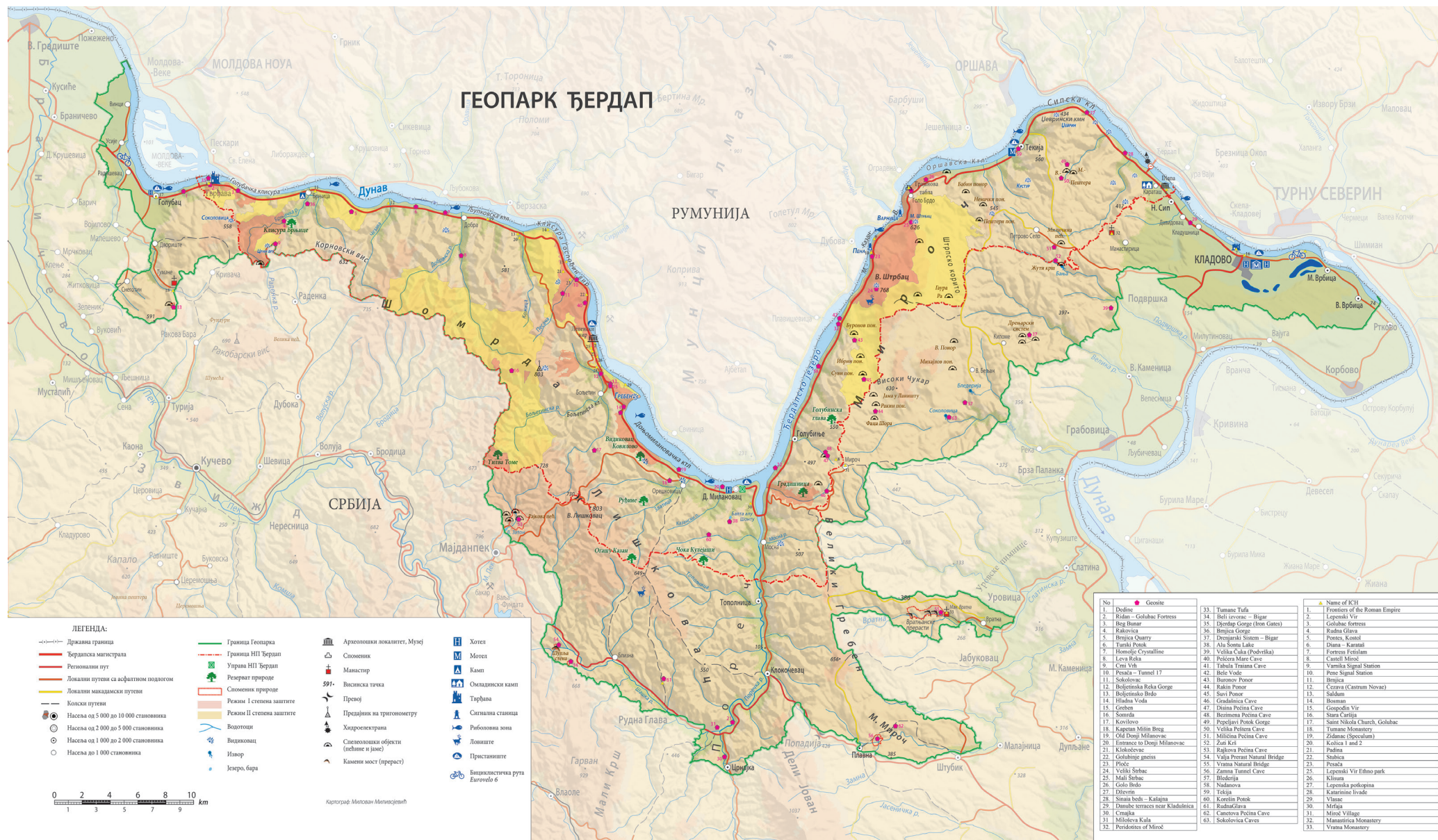
ГЕОПАРК ЋЕРДАП

ПРВИ ГЕОПАРК У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

„Светски геопаркови UNESCO-а представљају међународно благо, не само у смислу њиховог геолошког значаја, већ и ентузијазма и посвећености локалних делатника који улажу велике напоре у циљу њиховог одржавања и коришћења образовних и економских могућности које ове локације нуде. Геопаркови представљају изврсну илустрацију локалних заједница које су веома делотворне у неким од најудаљенијих и најлепших подручја наше планете.”

*Др Бет Тејлор, директор Одсека за природне науке,
Национална комисија Велике Британије за UNESCO*

Карта 1. Геопарк Ђердап, (аутор: др Милован Миливојевић)

Геодиверзитет и геонаслеђе

Геодиверзитет је разноврсност неживих елемената природе и подразумева геолошку основу, процесе који се на њој одвијају и облике рељефа који настају као последица тих процеса. Осим стена, облика рељефа и земљишта, у геодиверзитет се укључују и разни хидролошки и климатолошки процеси, под чијим утицајем се они модификују. Појаве и облици од изузетног значаја који су издвојени из геодиверзитета, чине геонаслеђе, због чега се штите као природна добра. На научном скупу посвећеном геонаслеђу Србије 1995. године, дата је дефиниција геонаслеђа која је касније као таква ушла у Закон о заштити природе, и гласи: „Геонаслеђе Србије чине све геолошке, геоморфолошке, педолошке и посебне археолошке вредности настале у току формирања литосфере, њеног морфолошког уобличавања и међузависности природе и људских култура, које представљају укупну геолошку разноврсност и имају научни значај за проучавање развоја Земље” (Члан 4. Закона о заштити природе, Службени гласник, 36/2009, 88/2010). Да би геонаслеђе било добро, свеобухватно и потпуно дефинисано, изузев геолошких, геоморфолошких, педолошких и посебних археолошких вредности мора да садржи и климатске и хидролошке вредности, које већ свакако јесу предмет његовог истраживања и проучавања.

Слика 1. Поглед са Видиковца Мали Штрбац, (аутор: Милица Стојановић)

Геопаркови

Геопаркови су јединствени географски простори у којима се објектима геонаслеђа управља у складу са холистичким концептом заштите, образовања и одрживог развоја. Светска UNESCO мрежа геопаркова (UNESCO Global Geoparks Network) се, ради подизања свести и разумевања кључних питања са којима се суочава данашње друштво, ослања на геонаслеђе које је повезано са свим осталим аспектима природне и културне баштине одређеног простора. То се првенствено односи на одрживо коришћење ресурса, ублажавање ефеката климатских промена и смањење утицаја природних катастрофа. Такође, омогућава локалним заједницама дубље повезивање са простором на коме живе, подстиче стварање малих и средњих предузећа, отварање нових радних места, едукацију и остваривање прихода од геотуризма, при чему објекти геонаслеђа остају заштићени. Светска мрежа геопаркова основана је 2004. године и функционише двојако, као целина, али и кроз деловање регионалних мрежа, као што је Европска мрежа геопаркова. Тренутно поменута светска мрежа геопаркова броји 241 геопарк у 51 држави.

Слика 2. Кањон Бољетинске реке, (извор: @Divlja_srbija)

Шта је потребно да неки простор постане део Светске UNESCO мреже геопаркова?

Да би један простор стекао статус UNESCO светског геопарка, неопходно је да има објекте геонаслеђа међународног значаја, управљачко тело чији је правни статус усклађен са националним законодавством, одрживи привредни развој везан за геотуризам и умрежавање на локалном, регионалном и светском нивоу.

Светска UNESCO мрежа геопаркова пружа информације о одрживом коришћењу **природних ресурса**, у исто време промовишући очување животне средине. Унапређује свест о **геолошким хазардима**, као и припреми стратегија за ублажавање последица природних непогода код локалних заједница. Њена улога је велика при чувању документације о претходно регистрованим **климатским променама**, едукацији везаној за актуелне климатске промене, усвајању приступа најбоље праксе у коришћењу обновљивих извора енергије и примени најбољих стандарда „зеленог туризма”. Сви геопаркови у оквиру Светске UNESCO мреже геопаркова у обавези су да развијају **образовне** активности. То подразумева развијање свести о геонаслеђу и његовој повезаности са другим аспектима природне и културне баштине кроз формалне и неформалне програме како за школе, тако и за одрасле, а нарочито за припаднике локалне заједнице. У овој мрежи, геопаркови се укључују у **научна** истраживања геонаука и других дисциплина у циљу унапређења знања о Земљи и процесима који се дешавају на њој. Светска мрежа UNESCO геопаркова наглашава **културни** аспект одређеног простора, као и утицај природе на његово материјално и нематеријално културно наслеђе. Ова мрежа је посвећена оснаживању **жена**, било кроз образовне програме, или кроз развој женских задруга у смислу промовисања локалне народне радиности и занатских производа. Одређени простор не може постати геопарк уколико нема план **одрживог развоја** са тежиштем на живот локалне заједнице. Тај план се најбоље може реализовати кроз геотуризам и различите активности које не нарушавају традиционалан начин живота локалног становништва. Светска мрежа UNESCO геопаркова активно укључује **локалне становнике** у систем планирања и управљања геопаркова, повезујући њихово знање и праксу са научним радом, чиме се чува њихов културни идентитет на овим просторима. Ова мрежа спроводи и **геоконзервацију**, тј. обухвата области које користећи концепт одрживости вреднују наслеђе планете Земље и које препознају потребу да то наслеђе заштите.

Слика 3. Ђердапска клисура,
(аутор: Сара Станковић НП Ђердап)

Геопарк Ђердап

Геопарк Ђердап је први UNESCO светски геопарк у Републици Србији. Обухвата простор Националног парка Ђердап и његовог непосредног залеђа, на површини од око 1.330 km². Ђердап је 2020. године, постао члан Светске мреже геопаркова (Global Geoparks Network – GGN), односно регионалне Европске мреже геопаркова (European Geoparks Network – EGN), чиме су признате изузетне интернационалне вредности геонаслеђа ширег подручја Ђердапа. Окосницу геопарка Ђердап чини Ђердапска клисура – једна од најимпозантнијих речних долина Европе и простор изузетне геолошке, природне и културне вредности. Њен значај произилази из изузетно очуваних сведочанстава геолошке прошлости, међу којима се издвајају стратиграфски и палеонтолошки профили јурске и кредне старости са обиљем фосила, облици крашког и флувио-крашког рељефа, морфохидролошки комплекси крашких врела и бигрених акумулација, као и прерасти.

На простору геопарка идентификована су 63 различита објекта геонаслеђа и 33 добра културно-историјског наслеђа. Од тога, простору НП Ђердап припада 46 објекта геонаслеђа: Ђердапска клисура, Клисура Брњице, Дрењарски систем – Бигар, Корешин поток, језеро Балта алу Шонту, Пешћера море, пећина Трајанова табла, Беле воде, Буронов понор, Суви понор, пећина Градашница, Дисина пећина, Безимена пећина, клисура Пепељавог потока, Велика пештера, Миличина пећина, Жути крш, Текијска алувијална

лепеза, Ридан-Голубац, Бег бунар, Раковица, Каменолом Брњица, Турски поток, Хомољски кристалин, Лева Река, Црни врх, Песача – тунел 17, Соколовац, кањон Бољетинске реке, Бољетинско брдо, Хладна вода, Гребен, Шомрда, Ковилово, Капетан Мишин брег, Стари Доњи Милановац, трагови Карпатског теснаца, тектонска навлака Голубиња, Плоче – Мали Казан, Плоче, Велики Штрбац, Мали Штрбац, Голо Брдо – Велики Казан, Џеврин, Кашајна, Дунавске терасе близу Кладушнице и перидотити Мироча).

Ван простора НП Ђердап издвојено је 17 објекта геонаслеђа: Тумански бигар, Дедине, Рајкова пећина, Бели изворац, Клокочевац, Милошева кула, Рудна глава, Црнајка, Цанетова пећина, Дунавске терасе код Кладушнице, Ваља Прераст, Вратна, Замна, Бладерија, Велика чука, Ракин понор и пећина Соколовица.

Као објекти геонаслеђа од међународног значаја вредновани су Песача (тунел 17), Бољетинско брдо, Гребен, Ђердапска клисура и Вратњанске прерасти, док су од националног значаја Ридан, Бољетинска река, трагови Карпатског теснаца на улазу у Доњи Милановац, перидотити Мироча, Ракин понор, пећина Градашница, Рајкова пећина и Корешин поток. Синергија геодиверзитета, биодиверзитета и културног наслеђа основ је функционисања геопарка.

Слика 4. Споменик природе
„Водопад Бледерија”,
(извор: Туристичка организација
Општине Кладово)

Ђердап од прекамбрије до данас

Геопарк Ђердап обухвата део Карпатско-балканског планинског лука, једне од најсложенијих геолошких целина југоисточне Европе. Овај простор је настао деловањем тектонских покрета и ерозивних процеса који су се на њих надовезивали. Најстарије стене геопарка (амфиболити) настале су још у прекамбрији и представљају најранија сведочанства геолошке еволуције овог простора. Из времена палеозоику овде се срећу доњокамбријске магматске и седиментне стене, ордовицијумски шкриљци, морски и континентални седименти карбонске старости и пермски црвени пешчари и спилити. Неке од ових стена су касније метаморфисане. У време јуре је читав овај терен био под морем у коме се вршила седиментација материјала из кога су се формирали кречњаци,

лапорци, рожнаци и друге стене. У горњој креди, седиментација је била праћена вишефазним магматизмом, док је палеоген био карактеристичан по стварању површинских магматских стена. За олигоцен се везује седиментација слатководних седимената у удубљењима која су настала дуж више паралелних раседа, док су у миоцену баденски морски седименти депоновани у закарпатском систему који је повезивао Панонски и Дакијско-црноморски басен. Током квартара настају флувијалне, еолске и крашке акумулације материјала различитог састава. Најистакнутији примери геолошких вредности Ђердапа су серије различитих слојева стена на одсеку брда Гребен, кањона Бољетинске реке и потока Песача са фосилима амонита и друге морске фауне из доба јуре и креди.

Слика 5. Гребен,
(аутор: проф. др Драган Миловановић)

Рељеф Геопарка Ђердап

Најупечатљивији облик рељефа Геопарка Ђердап је Ђердапска клисура, најдужа композитна речна долина Европе. Дугачка око 100 km, клисура представља полигенетску, полифазну и антецедентну долину. У рељефу геопарка бројни су и облици флувијалног рељефа (долине мањих река, често бујичарског карактера), као и крашког рељефа: увале, вртаче, суве и понорске следе долине, прерасти, пећине, бигрени водопади итд. Мирочка површ један је од најразвијенијих крашких предела Србије у којој се налази Ракин понор, најдубљи спелеолошки објект у нашој земљи. Изван

крашке оазе Мироча, најзначајније пећине су Градашница (дужине око 550 m) и Рајкова пећина код Мајданпека, чија дужина износи око 2.800 m. У Геопарку Ђердап налазе се и најпознатије прерасти у Србији, Сува, Мала и Велика прераст у долини Вратне, Ваља прераст или Шупља стена. Тунелске пећине налазе се у клисури Замне код села Плавна и у Петровом Селу (Велика пештера), у сливу речице Кашајне. На простору геопарка присутно је и неколико бигрених акумулација (Бледерија, Тумане), а најпознатија и највећа је Бели изворац код села Близна (Мајданпек).

Слика 6. Споменик природе
„Рајкова пећина”, (извор: @Divlja_srbija)

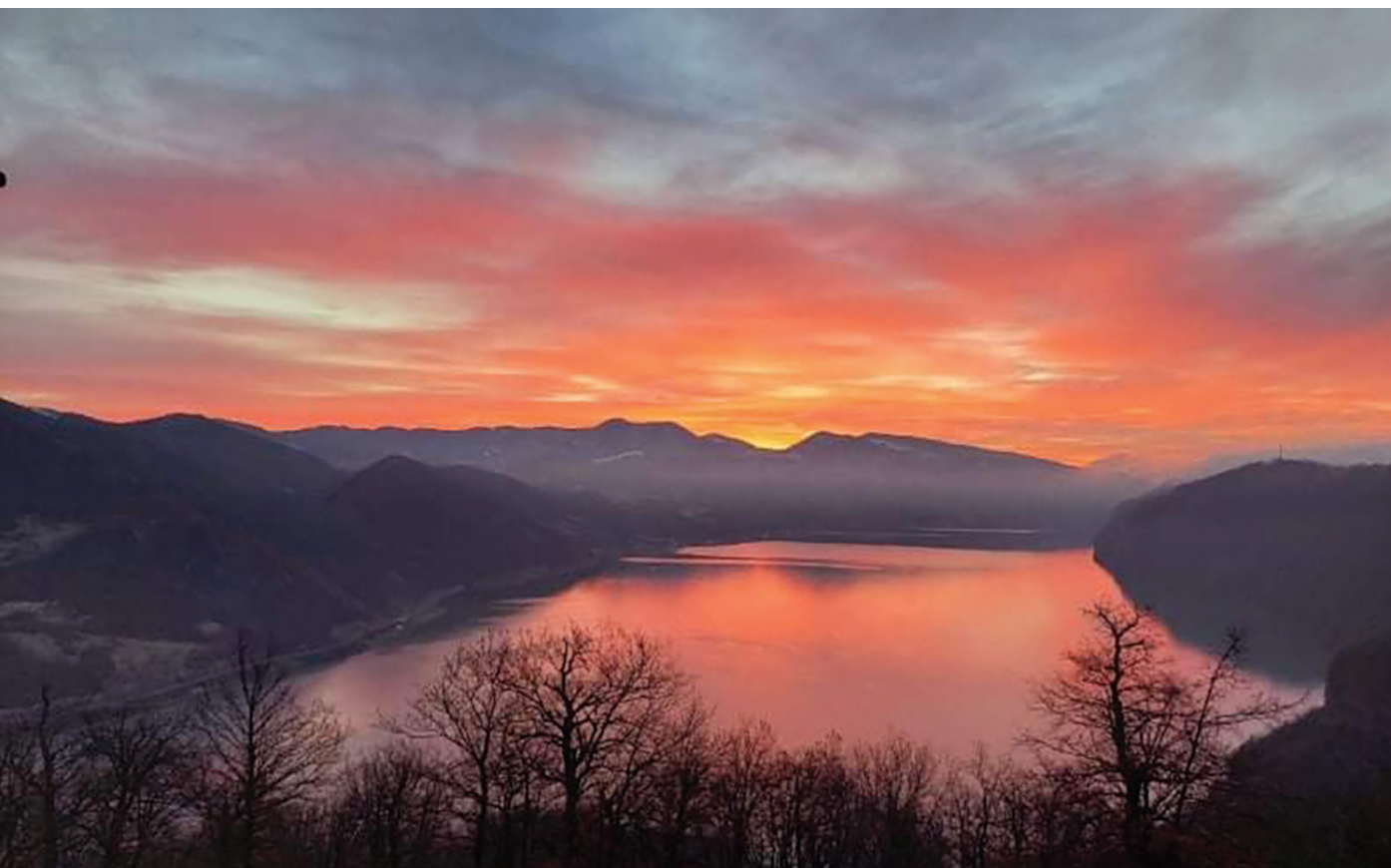

Хидрографске карактеристике Геопарка Ђердап

Хидрографску окосницу Геопарка чини Дунав, друга по дужини река у Европи. Пре изградње бране ХЕ „Ђердап I” и формирања акумулационог језера, Дунав је у Госпођином виру, у средишњем делу Ђердапске клисуре, достигао дубину од чак 82 m, што је представљало највећу речну дубину у Европи.

Најдужа притока Дунава на простору Геопарка Ђердап је Поречка река, док су остали значајнији водотоци Брњичка река, Велика Чезава, Песача, Бољетинска река и Косовица. Југозападном границом геопарка протиче и река Пек, која се у Дунав улива код Великог Градишта.

Поред речне мреже, Геопарк Ђердап одликује и богатство морфо-хидрографских објеката геонаслеђа. Истичу се врело и водопад Бег бунар у Голубачкој клисури, слапови и водопад у долини потока Каменица код манастира Тумане, врело Бели изворац са слаповима и водопадима, као и врело Бледерија са три хладна и једним субтермалним извором укупне издашности веће од 30 l/s. Посебну вредност представља и језерце Балта алу Шонту (Шонтина бара), настало као последица клижења терена и преграђивања долине Папреничког потока код Доњег Милановца.

Слика 7. Залазак сунца у Геопарку Ђердап, (извор: Архива Националног парка Ђердап и Геопарка Ђердап)

Биљни и животињски свет Геопарка Ђердап

На простору Геопарка Ђердап забележено је више од 1.100 таксона васкуларних биљака, међу којима посебан значај имају реликтне, ендемичне врсте и врсте чији су ареали смањени: мечја леска (*Corylus colurna*), орах (*Juglans regia*), јоргован (*Syringa vulgaris*), маклен (*Acer monsessulanum*), панчићев маклен (*Acer intermedium*), копривић (*Celtis australis*), зеленика (*Ilex aquifolium*), кострика (*Ruscus aculeatus*), тиса (*Taxus baccata*), кавкаска липа (*Tilia caucasica*), сребрна липа (*Tilia argentea*), лаворолисни јеремићак (*Daphne laureola*), португалска вијошница (*Parietaria lusitanica*), татарски купус (*Crambe tatarica*), госпина папучица (*Cypripedium calceolus*), бели бун (*Scopolia carniolica*), кладовски каранфил (*Dianthus giganteiformis*), чешљаста хајдучица (*Achillea ochroleuca*), дивљи гаруфалић (*Dianthus diutinus*), побарица (*Elatine triandra*), пешчарско смиље (*Helchrisum arenarium*), водена јагорчевина (*Hottonia palustris*). Биљни свет Ђердапа сврстан је у 70 биљних заједница шумског и жбунастог типа, од којих је 35 реликтних, док њих 15 представљају реликтне полидоминантне заједнице богатог флористичког састава. С обзиром на то Ђердапска клисура представља јединствен рефугијум реликтне вегетације храстовог појаса Србије, њени делови су сврстани на листу међународно значајних биљних подручја (IPA).

Животињски свет Геопарка Ђердап одликује се великом разноврсношћу. Најзаступљеније су птице са око 170 врста, од којих

110 врста представљају птице гнездарице. Сисари су представљени са 30 врста, међу којима се као природне реткости или угрожене врсте могу издвојити куна златица и куна белица, ровчица, хермелин, сиви пух и пух лешникар, риђа волухарица, видра, рис, дивља мачка, десетак врста слепих мишева. Од ловне дивљачи заступљени су: зец, јелен, срна, дивља свиња, дивокоза, муфлон. Од гмизаваца заступљени су: степски гуштер, шумска и барска корњача, зелембаћ, више врста змија итд, а од водоземаца: мрмољак, даждевњак, шумска, црвенотрба и зелена жаба итд. Ихтиофауна је богата и разноврсна и броји око 65 врста, од којих већина живи у Ђердапском језеру и Дунаву (бабушка, кесига, деверика, црноока деверика, укљева, буцов, мрена, шаран, клен, неколико врста кркуше, јегуља, дунавска харинга, црноморски слећ, штука, скобаљ, сабљарка, плотица, црвенперка, велики вретенар, главатица, лињак, вијун, чиков, смуђ, сом, кечига и друго). Познате миграторне јесетарске врсте су: дунавска јесетра, атлантска јесетра, сим, паструга и моруна. Рибе овог подручја у већем броју припадају строго заштићеним и заштићеним врстама (црноморска и дунавска харинга, чиков, обе врсте јесетре, паструга, мали и велики вретенар, златни караш, главатица и др), али и интродукованих и одомаћених риба: бели амур, сиви и бели толстолобик, амерички сомић. Од инсеката, најбоље је истражена фауна дневних лептира, која броји преко 100 врста.

Слика 8. Шарени даждевњак
(*Salamandra atra*),
(аутор: Драгана Милојковић)

Слика 9. Ластин репарк
(*Papilio machaon*),
(извор: @Divlja_srbija)

Заштићене природне вредности Геопарка Ђердап

На простору Геопарка Ђердап налазе се заштићене природне вредности на основу националних прописа, међународних конвенција и програма и других докумената којим су стекле статус заштићених природних добара. То су:

1. Национални парк „Ђердап”, површине 63.786 ha, на територијама општина Голубац, Мајданпек и Кладово. Овај национални парк је први пут добио статус посебним законом из 1974. године, а Законом о националним парковима из 2015. године, извршено је његово зонирање према режимима заштите и утврђена наведена површина.
2. Споменик природе „Прерасти у кањону Вратне”, површине 145 ha у општини Неготин. Овај споменик природе установљен је први пут решењем Завода за заштиту природе 1957. године, а проглашен за заштићено подручје од изузетног значаја, у режиму заштите II степена (ван Националног парка) Уредбом о проглашењу Споменика природе „Прерасти у кањону Вратне” („Службени гласник РС”, број 99/14.).
3. Споменик природе „Прераст Шупља стена”, површине 8 ha у општини Мајданпек. Овај споменик природе је најпре установљен решењем Завода за заштиту природе из 1959. године, у режиму заштите II степена, а затим Уредбом о проглашењу Споменика природе „Прераст шупља стена” („Службени гласник РС”, бр. 2019/36/19.) проглашен за заштићено подручје I категорије, од изузетног међународног и националног значаја (ван Националног парка).
4. Споменик природе „Бледерија” површине 399 ha у општини Кладово. Овај споменик природе проглашен је за заштићено подручје II категорије од великог (регионалног) значаја (ван Националног парка) Уредбом о проглашењу Споменика природе „Бледерија” („Службени гласник РС”, број 93/19.).
5. Споменик природе „Тунелска пећина Прераст у кањону Замне”, површине 40 ha у општини Неготин. Овај споменик природе најпре је установљен решењем Завода за заштиту природе 1957. године у режиму заштите II степена, а затим проглашен за заштићено подручје I категорије односно од изузетног (међународног и националног) значаја (ван Националног парка) Уредбом о проглашењу Споменика природе „Тунелска пећина Прераст у кањону Замне”, („Службени гласник РС”, број 81/2020.).
6. Споменик природе „Бигрена акумулација код манастира Тумане”, површине 6 ha, у општини Голубац, у режиму заштите II степена, проглашен за заштићено подручје III категорије односно локалног значаја (ван Националног парка) Одлуком о заштити Споменика природе „Бигрена акумулација код манастира Тумане”, („Службени гласник општине Голубац”, бр. 02/09);
7. Споменик природе „Бигрена акумулација Бели изворац”, површине 6 ha у општини Мајданпек, у режиму заштите II (око 0,10 ha) и III (око 5,90 ha) степена, проглашен за заштићено подручје III категорије односно локалног значаја (ван Националног парка) Одлуком о заштити Споменика природе „Бигрена акумулација Бели Изворац”, („Службени лист општине Мајданпек”, бр. 29/06.).

Слика 10. Споменик природе
„Бели изворац”,
(аутор: проф. др Драган Миловановић)

Слика 11. Прераст у кањону Вратне
(извор: Архива Националног парка
Ђердап и Геопарка Ђердап)

Заштићене врсте су:

1. Врсте дивље флоре и фауне утврђене Правилником о проглашењу и заштити строго заштићених и заштићених дивљих врста биљака, животиња и гљива („Службени гласник РС”, бр. 5/10 и 47/11).
2. Строго заштићене су ишчезле дивље врсте биљака, животиња и гљива са територије Републике Србије које су враћене програмима реинтродукције, крајње угрожене, угрожене, реликтне, локално ендемичне, стеноендемичне, међународно значајне и заштићене дивље врсте од посебног значаја за очување биолошке разноврсности Републике Србије.
3. Контролисане врсте утврђене Уредбом о стављању под контролу сакупљања и промета дивљих биљних и животињских врста („Службени гласник РС”, број 31/05).
4. Врсте дивљачи и риба чије су коришћење или излов забрањени или ограничени на основу Закона о дивљачи о ловству („Службени гласник РС”, бр. 18/10 и 95/18 – др. закон); већи број врста сисарске и пернате дивљачи под трајном заштитом лова или под ловостајем, и Закона о заштити и одрживом коришћењу рибљег фонда („Службени гласник РС”, број 36/09); сезонска или трајна забрана риболова, забрана излова испод прописане величине, односно прописима донетим на основу тих закона.

Еколошки значајна подручја (ЕЗП), као део еколошке мреже (ЕМ) Републике Србије, на основу Уредбе о еколошкој мрежи („Службени гласник РС”, број 102/10).

1. Међународно значајна подручја за птице – IBA подручја (Important Bird Areas): подручје Ђердап и подручје „Мала

Врбица”, као и IBA подручја установљена 2020. године која још нису формални чланови ЕМ: делови подручја Велики крш и Стол, Неготинске крајине и Сребрно језеро – Голубац;

2. Међународно значајна биљна подручја – IPA подручја (Important Plant Areas): подручје Ђердап, део подручја Кладово – Радујевац (које обухвата и окружење рибњака Мала Врбица) и део подручја Велики и Мали крш и Стол (на простору Малог крша);
3. Одабрана подручја за дневне лептире – PBA подручја (Prime Butterfly Areas): Ђердап и делови подручја Мали крш и Дели Јован;
4. Одабрана (приоритетна) подручја за осоліке муве – PHA (Prime Hoverfly Area), прелиминарно установљена и предложена за укључивање у ЕМ: Ђердап, Клокочевац, делови подручја Милутиновац и Дебели Луг.

Рамсарско подручје, установљено на основу Конвенције о мочварама од међународног значаја, нарочито као станишта птица мочварица, проглашено је у децембру 2020. године под именом Ђердап (односно уписано у List of Wetlands of International Importance of the Convention on Wetlands). Обухвата на површини од 66.525 ха подручје Националног парка, IBA подручје Мала Врбица (ван националног парка) и узак појас уз Дунав који их повезује.

ЕМЕРАЛД подручје установљено је под именом Национални парк Ђердап као део мреже подручја (Emerald Network of Areas of Special Conservation Interest – AsCI) значајних са становишта примене Конвенције о очувању европске дивље флоре и фауне и природних станишта (Бернска конвенција) у Србији.

Међународно значајна подручја, установљена или планирана за проглашење по другом основу су:

1. Карпатско подручје – Национални парк Ћердап који за сада представља једино подручје примене Оквирне конвенције о заштити и одрживом развоју Карпата у Србији.
2. Потенцијални Резерват биосфере – Национални парк Ћердап као једно од осам подручја у Србији која су планирана за установљење резервата биосфере по програму UNESCO „Човек и биосфера” (MaB).

3. Потенцијално подручје светске баштине – Национални парк Ћердап као подручје на прелиминарној листи (Tentative List) добара које је Република Србија предложила за упис у UNESCO Листу светске културне и природне баштине на основу Конвенције о заштити светске културне и природне баштине (World Heritage Convention).

Слика 12. Дунав у Ћердапу,
(извор: Архива Националног парка Ћердап и Геопарка Ћердап)

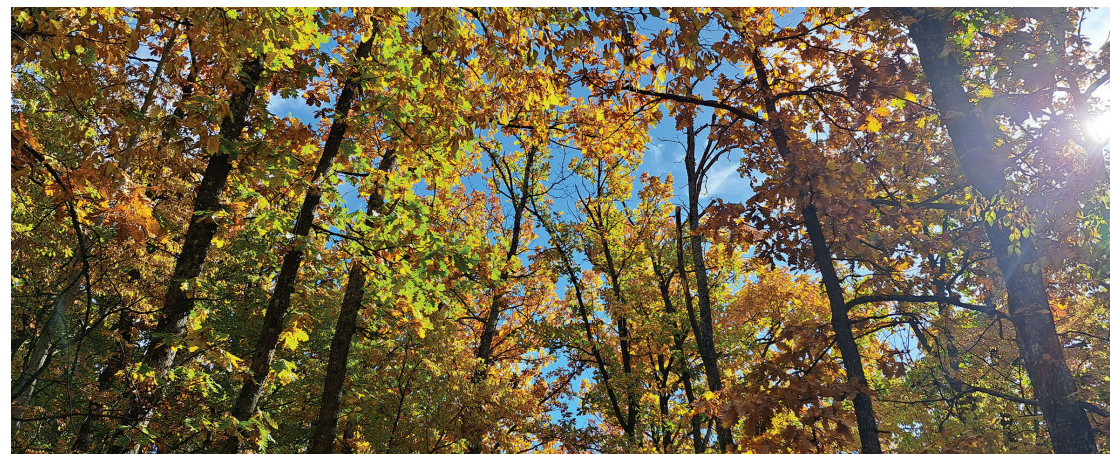
Природни ресурси Геопарка Ђердап

Пољопривредно земљиште у геопарку обухвата око 39.114 ha, а чине га према структури оранице, баште и воћњаци, као и ливаде и пашњаци. Воћњаци мањих површина распоређени су на брежуљкстим теренима. Виногради у северозападном делу геопарка део су Млавског виноградарског рејона, док виногради на деловима територија општина Кладово и Неготин припадају виноградарском рејону Неготинска Крајина.

Шумско земљиште обухвата површину од 1.012,56 km², од чега је под шумом 1.001,55 km² (98,9%), док необрасло шумско земљиште обухвата површину од 22,7 km² (1,1%). У државним шумама евидентирано је 19 група еколошких јединица у оквиру геопарка и 43 врсте дрвећа, од чега је 18 са IUCN списка (реликтних, ендемичних, ретких и угрожених). Најзаступљенији су следећи типови шума: брдске букве (на киселим смеђим земљиштима, на плитким и скелетним смеђим земљиштима), ацидофилне шуме букве; шуме букве и китњака; чисте китњакове шуме; мешовите шуме китњака и граба; китњака и цера; нешто мање и шуме црног граба, црног јасена и јоргована. У оквиру простора под приватним шумама констатоване су 24 врсте дрвећа од којих 15 са IUCN листе реликтних, ретких, ендемичних и угрожених. Посебан значај има мечија леска као реликтна врста која се јавља спорадично на ширем подручју Штрпца и Бољетина (Чока Њалта).

Важније заступљене врсте дивљачи у геопарку су: јелен, срна, дивља свиња, дивокоза, зец, пољска јаребица, фазан, и строго заштићене врсте медвед (повремено) и рис. У ловишту је присутан велики број трајно заштићених, ловостајем заштићених и незаштићених врста. Оптимална бројност је претпостављена оперативним плановима у односу на бонитете активне ловне површине, везано за поједине врсте дивљачи. На простору геопарка

регистровано је више појава и лежишта металичних и неметаличних минералних сировина, као и значајних количина подземних вода. Тренутно се одвија експлоатација бакра и пратећих метала у деловима мајданпечких лежишта, као и кречњака у околини Голупца. Металичне минералне сировине се везују за велики андезитски масив Источне Србије, за који су везана најпознатија лежишта бакра са пратећим металима (олово, цинк, злато и у мањој мери волфрам или молибден) у Србији. Осим мајданпечког лежишта порфирског типа, постоје и појаве минерализације бакра северно од Мајданпека ка Добри. Лежиште Рудна Глава које је дефинитивно напуштено педесетих година XX века, данас има археолошки, едукативни и туристички значај. Разноврсни природни ресурси Геопарка Ђердап представљају основу одрживог развоја локалних заједница, али и обавезу њиховог очувања за будуће генерације.

Слика 13. Шуме Геопарка Ђердап (аутор: Тамара Јанковић)

Слика 14. Кошута (*Cervus elaphus*),
(извор: Архива Националног парка Ђердап и Геопарка Ђердап)

Слика 15. Дивокоза (*Rupicapra, rupicapra*),
(извор: Архива Националног парка Ђердап и Геопарка Ђердап)

Слика 16. Споменик природе „Прераст Шупља стена” (аутор: др Добрила Лукић)

Природни хазарди у Геопарку Ђердап

Простор Геопарка Ђердап изложен је деловању различитих природних хазарда, међу којима се издвајају земљотреси, клизишта, одрони, ерозија, поплаве, екстремне временске појаве и шумски пожари. Према сеизмолошким проценама, максимални очекивани интензитет земљотреса на овом подручју износи VII–VIII степени MCS скале за повратни период од 475 година. Иако на простору геопарка нису евидентирана велика клизишта која би могла значајније угрозити насеља и саобраћајну инфраструктуру, након јачих земљотреса, обилних падавина или поплава могућа је појава мањих клизишта.

Последњих година дошло је до повећања интензитета падавина, као и већи број дана са обилним падавинама, нарочито са количином већом од 40 mm. Такве промене у режиму падавина утичу на природне и културно-историјске вредности Геопарка Ђердап. Поред тога, екстремне временске појаве, попут суше, града, снежних мећава, поледице и хладних таласа, у више наврата проузроковале су значајне штете у пољопривреди, шумарству и инфраструктури.

Поплаве су најизраженије на бујичним водотоцима као што су Брњичка река, Велика Чезава, Песача, Добранска река, Златица и Бољетинска река. Са друге стране, изливања Дунава, Пека и Поречке реке у великој мери је ублажен регулацијом водостаја у оквиру хидроенергетских система „Ђердап I” и „Ђердап II”. Међутим, пораст нивоа подземних вода повећава ризик од плављења појединих насеља, пољопривредних површина и инфраструктуре.

У последњих десет година на већини метеоролошких станица у Ђердапу уочен је изразит пораст температуре ваздуха. Средњегодишње вредности температуре ваздуха повећане су за 1,5°C. Екстремно високе температуре без падавина у дужем периоду лети условљавају појаву суше и шумских пожара, као и смањење нивоа воде у рекама, што може имати далекосежне последице на живот људи и привреду. Осим материјалне шете имали би утицај и на појаву ерозије земљишта, померање или нестанак биљних и животињских врста, ремећење еколошке и климатске равнотеже.

Становништво и насеља Геопарка Ђердап

Сва насеља на простору геопарка карактерише депопулација. Смањење броја становника последица је ниског природног прирастаја и емиграције становништва у развијеније центре и иностранство. Просечна старост становништва на простору геопарка је 48 година. Најнеповољнија ситуација је у насељима Грабовица и Велика Каменица, где учешће старог становништва износи нешто више од 50% у укупној популацији. У образовној структури становништва истиче се релативно веће учешће оних са завршеном средњом школом (око 40%). Велики проценат је оних који имају завршену само основну школу, са непотпуним основним школским образовањем, или је без школске спреме. Више и високообразовани чине око 10% одрасле популације. Упоредо са

депопулацијом смањује се и број домаћинстава у чијој структури су најчешће заступљена двочлана (30%), самачка домаћинства (26%) и трочлана домаћинства (18%).

Мрежу насеља геопарка чини 37 (статистичких) насеља. То су фрагменти формираних мрежа насеља у оквиру територија општина Голубац, Мајданпек, Кладово и Неготин. Већина насеља је руралног карактера изузев насеља Кладово, Доњи Милановац, Брза Паланка и Мајданпек, који имају статус градских насеља. Као резултат негативних демографских трендова, на простору геопарка доминирају села средње величине и патуљаста насеља, а смањен је број великих сеоских насеља и варошица.

Слика 17. Локално становништво Геопарка Ђердап,
(извор: @Divlja_srbija)

Традиционалне гране привреде Геопарка Ђердап

У Ђердапу, сточарство је одувек било доминантна привредна грана. Пашњаци и мале површине земљишта погодне за земљорадњу, учинили су гајење стоке одлучујућим. Традиционално, Ђердап је био познат по гајењу ситне стоке, као што су овце и козе. Међутим, гајење коза је значајно опало након 1953. године, када је донет закон који је забранио њихово држање. Ипак, овчарство остаје веома важан сегмент привреде, а овце се узгајају за месо, млеко и вуну. Њихова скромна исхрана и не претерана потреба за негом чине овчарство економски исплативим. Због недостатка пашњака, овчарство је у опадању, а узгој говеда и свиња је у порасту. Салаши су још један важан аспект традиционалног сточарства у овом региону. Салаши су привремена насеља, где се стока држи током лета, док зими прелази у село. Стока се често држи у специјалним зградама, као што су кошаре (тоблар) за овце и штале за говеда и свиње. Такозвана бачија, традиционално удруживање

домаћинства која чувају овце за мужу, представља јединствену обичајну праксу у Ђердапу. Домаћинства која се баве овим обликом сточарства раде заједно како би оптимизовали производњу млека и уштедели време. Бачијање почиње око Ђурђевдана. Стока се музе три пута дневно, а млеко се користи за прављење пуномасног сира – влашког „брнза”. Ова традиција је присутна не само у Ђердапу, већ и у неким другим деловима Србије и региона.

Земљорадња у Ђердапској клисури има ограничен значај, али је и даље присутна. Главне културе које се гаје су кукуруз и пшеница, док повртарство није развијено због малих површина обрадиве земље. Поврће се често узгаја у малим баштама поред кућа и салаша, а најчешће се гаје кромпир, пасуљ, лук и парадајз. Воћарство, иако ограничено, такође има своје место. У овом региону гаје се шљиве и ораси, а највише су распрострањене хибридне сорте грожђа које се користе за производњу вина и ракије.

Слика 18. Аласи на Дунаву,
(аутор: др Добрила Лукић)

Риболов има веома дугу традицију, која сеже до праисторије, о чему сведоче археолошка открића у Лепенском Виру. И данас се риболов одржава као важна привредна грана, иако је са изградњом бране ХЕПС „Ћердап” дошло до мање заступљености неких врста риба, нарочито црноморских. Кавијар који се добија од рибље икре, такође је специфичан производ овог краја, а процес његове припреме се преноси из генерације у генерацију.

Традиционално бродарство је играло важну улогу у животу ћердапских насеља. Са изградњом Ћердапске речне управе пре

Другог светског рата, бродарство је постало кључно за економију региона. Текија као некадашњи центар бродарства, била је позната по својој бродарској активности и положају, што је омогућило људима из овог краја да раде као крмари, матрози и лоцови. Данас је бродарство у Ћердапској клисури мање значајно, али и даље остаје значајан извор прихода за локално становништво. Живот уз реку и даље је неизбежан, а лађарство остаје део традиције и економије овог краја.

Обичаји и традиционална породица код локалног становништва

Ћердап је дом бројним народима који су вековима живели на овом простору, од Трибала и Меза до Срба и данашњих Влаха, који су сачували своје обичаје и језик. У периоду старе ере, североисточна Србија била је дом Трибала и Меза. Келтски Скордисци су се касније насељавали у овом региону. Римљани су створили провинцију Мезију и изграђивали кастеле дуж Лимеса. За време владавине цара Трајана, вршено је пороманјивање домородачког становништва. Када су Хуни и Готи опустошили Римски Лимес, словенска племена, посебно Тимочани, насељавају овај крај и остављају трајни траг. У време турске власти, посебно након аустријско-турског рата 1593–1606. године, становништво Ћердапа укључује и влашке досељенике, који су били привилеговани и углавном насељавали област између Видина и Голупца. Прелази становништва са леве на десну страну Дунава били су чести, тако да Власи данас представљају потомке романизованог староседелачког становништва. Становници Ћердапа говоре српски и влашки језик. Поред Влаха, овде живе и досељеници из разних делова Србије, али и из Румуније, Мађарске и других земаља.

Данас, Ћердап представља пример културне мешавине и историјског наслеђа које се види кроз обичаје и начин живота људи овог региона.

Рођење је увек сматрано великим догађајем, а нарочито долазак сина. У Ћердапу је дуго био обичај да се жене порђају код куће, у присуству свекрве или друге искусне жене. Важну улогу имала је „моаша” која је помагала у одгоју детета. Рођење мушког детета је било повод за велику радост, јер је значило да ће отац добити наследника. Крштење је било важан обичај, а свештеник је обављао обред у цркви или код куће. После крштења, приређивана је гозба за родбину и пријатеље, а даривање је било неизбежно. Кум је играо важну улогу, а некада је био слободан да да име детету по свом нахођењу.

Брак у Ћердапу се склапао када момак одслужи војску, а девојка напуни 16 година. Родитељи су често били активни у избору брачног партнера за своју децу, а традиција је подразумевала велике припреме за свадбене обреде. Венчање је било праћено

бројним обичајима као што су позивање сватова и прављење погаче, која је била украшена даровима. Традиција предбрачних слобода и обичаја у Ђердапу се одликује великом слободом у односима. Овде су чести ванбрачни односи и ванбрачна деца, а очинство се признаје накнадно без потребе за формалним склапањем брака. Многи људи ступају у брак веома млади, а често се венчање догоди касније, у складу са законским прописима. Домазетски бракови су чести, а син који одлази да живи са женом у њену кућу има право на део очевине. Статистика у овом региону такође показује висок ниво развода. У прошлим временима, људи из Ђердапа су се удавали и женили углавном из својих најближих окружења, али након изградње хидроелектране дошло је до територијалних промена и велики број жена се удавао за мушкарце који су долазили из других крајева земље. Ово је довело до већег броја бракова у сродству и промена у друштвеним структурама. Данас се сматра да традиционална сеоска породица више није тако присутна, а сеоска популација се смањује услед миграција у градове и ниског наталитета.

Задруге као облик породичног живота овде су ретке. Чешће се срећу ужи породични кругови у којима се налазе брачни парови са малолетном децом и проширене породице. Њих чини више брачних парова различитих генерација, који живе заједно или у непосредној близини, чиме долази до изражене вертикалне димензије сродства. Поред тога, у Ђердапу је имовина у приватном власништву, а свакој особи је познато коме припада одређени део.

Смрт је била праћена бројним обичајима који су се одржали до данашњих дана. Један од најинтересантнијих обичаја је везан за спремање за последњи пут – људи су бирали место за сахрану, спремали покрове и обележје за своју сахрану. При сахрани, свештеник је читао молитве, а присутни су бацали новчиће на гроб да би покојник имао средства за свој пут на онај свет. После сахране, пратња се није враћала истим путем.

Слике 19. и 20. Тодорац и русалке,
(аутор: Павле Михајловић)

Веровања локалног становништва

Веровања се преносе кроз различите народне приче и легенде, а интересантно је што су идентична како код Влаха, тако и код Срба у овом региону. Људи верују у митска бића, као и у митологију природе која обухвата биљке, животиње и природне појаве. Многи људи верују у присуство митских бића, попут тодораца и русалки. Такође, постоје веровања која повезују људе са природом и животним циклусима. Један од најзанимљивијих митова је веровање у водене духове, који су понекад сарадници рибара, али често и представљају опасност. Још један познат лик је шумска мајка, која је заштитница шуме и обавља разне функције, укључујући заштиту новорођенчади. Веровање у вампире је дубоко укоренено у ђердапском народном предању. Према овом веровању, вампир може бити мртвац који се враћа како би узнемиравао живе, а може постати од људи који су за живота били зли. Специфичност овог региона је веровање у живог вампира који се може родити од веома зле особе или ако преко покојника у кући пређе нека животиња.

Простор Ђердапа, богато и митолошким наслеђем, истовремено је и дом многих митских бића која су утицала на људску судбину. Историја, обичаји и веровања дубоко укоренењени у овим крајевима чине ова места веома посебним. Суђенице су једно од најзначајнијих митских бића која су имала пресудну улогу у животима људи. Ове три богиње су представљене као лепе девојке

које одређују судбину сваког човека. Кроз камин улазе у домове у поноћ, а најстарија од њих почиње суђење, док најмлађа има последњу реч. Традиција о суђеницама је широко распрострањена и у другим европским културама, али је у Ђердапу нарочито жива. Други важан аспект митског наслеђа Ђердапа су порођајни демони, познати и као бабице. Они су застрашујућа бића која, по веровању, могу да изазову невоље у периоду од 40 дана након порођаја. Слични демони постоје и у другим словенским и балканским митологијама. Русалке су митска бића која имају дубоке корене у овим крајевима. За време празника Духова, жене из Ђердапа су биле познате по томе што су падале у транс, што је изазивало велику пажњу истраживача као што су лекари, етнолог и психијатри. Према једном истраживању, ова појава се повезује са хроничним хистеричним болестима, али истовремено са ритуалима древне религије и анимистичким веровањима. Русаље су често описиване као лепе, младе жене које играју коло око извора, и оне су посебно опасне за жене које нису пажљиве у периоду Русалске недеље. Људи су се окупљали у пећинама и играли за време Биљаног петка, како би ослободили руке и душе русаља које су биле у трансу. Песме и свирке биле су неопходне да би се "поправиле" и вратиле из овог мистичног стања. Трансне жене су биле веома цењене, јер су прорицале и лечиле.

Традиционална исхрана локалног становништва

Риба, месо, млеко, млечни производи и качамак – мамаљуга представљају основне састојке у исхрани овог подручја. Међутим, савремени друштвено-економски процеси довели су до одступања од традиционалне исхране. Један од најзначајнијих аспеката кухиње је хлеб, посебно гринђеј – славски колач који се украшава различитим фигурама које симболизују плодност. Хлеб се традиционално дели на четири дела, а у сваком делу налази се једна фигура: грозд, птица, буре или цвет. Освежавајуће нове појаве у кухињи укључују гибаницу и тарту, која је постала популарна тек након Другог светског рата. Млеко се користи у различитим облицима, а најпознатији млечни производ је бели српски сир – брнза. Месо се припрема за празнике, славе и пољске радове. Најчешће се користи овчје месо, припремано као печење уз кромпир и пиринач.

Стока се гаји како за домаће потребе тако и за извоз, а зими се кољу свиње за припрему меса, масти и сувог меса. Риба је такође важан део исхране. Спрема се на „сто начина“, а најцењеније врсте риба укључују кечигу, смуђа, моруну, пастругу и сома. У овом крају је посебан специјалитет рибља чорба, припремљена с расолом од киселог купуса и икром. Осим рибе, у исхрани се користи и поврће попут кромпира, пасуља и купуса, а као зачини највише се користе црвена паприка и бибер. Као и у већем делу Србије, ракија од шљиве и комина од грожђа представљају традиционалне напите. Вино се мање користи, али је присутно на славама и другим свечаностима. Ликери, као и кафа, често су пића која се користе у домаћинствима.

Слика 21. Традиционална храна у Геопарку Ђердап
(извор: @Divlja_srbija)

Ношња и игра локалног становништва

Ношња у Ђердапу није само јединствена и аутентична, већ има и веома блиске везе са традицијом ношње на североистоку Србије и у Румунији. Људи из ове области носе неке заједничке елементе у украсима, бојама и начину израде одеће, али и примећују се разлике због разноликог становништва и различитих економских услова. Историјски гледано, Ђердап је био област која је имала јаку сточарску традицију, што је довело до појаве најстарије ношње на Балкану, влашке унгуранске ношње. Влашка унгуранска одећа се протезала од Дунава до Параћина, а исту такву одећу носили су и људи из Румуније. Њени основни делови укључују кудељну кошуљу и чакшире, као и гуњеве од сукна. Женска ношња је укључивала дугачке прегаче са дугим ресама, као и традиционалне капе од липове коре, што је симболизовало дугу и архаичну историју овог региона. За градове као што су Голубац, Доњи Милановац и Текија, карактеристична је српска грађанска ношња XIX века, која је до Првог светског рата била уобичајена за старије жене, док су млађе жене носиле европску моду. Људи који су се доселили у ова подручја задржали су неке елементе старе сеоске ношње, као што су везене кошуље и тканине вунене прегаче.

Играње је дуга традиција која је била присутна у различитим обредима и прославама. Игре су се често одржавале на местима као што су чесме, записи, или цркве, али са развојем нових насеља и индустријских постројења, игре су се све више одржавале у кафанама и у затвореним просторима. Људи из других крајева Србије такође су узимали учешће у овим играма, што је значајно утицало на локални репертоар игара. Ђердапске игре обухватају разне облике кола, али најпознатија је игра у отвореном колу, која

се помера удесно по кружној путањи и често се завија у клупко. Ова игра се карактерише динамичним кретањем и наглашеном улогом коловође и кеца. Коло је обично мешовито, где учествују и мушкарци и жене, али се игре не сматрају за обредне, као што је случај са неким другим играма које су повезане са свадбеним или посмртним обредима.

Слика 22. Традиционално коло на манифестацији „Капетан Мишини дани” у Доњем Милановцу, (извор: @Divlja_srbija)

Материјално културно-историјско наслеђе Геопарка Ђердап

На румунској обали, у пећинама Клименте и Кујна Туркулуи, откривени су најстарији трагови људских заједница у Ђердапу, који датирају из периода палеолита, пре око 18.000 – 10.000 година. На основу те чињенице, данас можемо да истражујемо колико је ова област била важна као природно склониште за праисторијске људе. Једна од најпознатијих праисторијских заједница у Европи је култура Лепенског Вира, која се протезала од Ђердапа до данашње Румуније. Позната је по својим неолитским насељима и археолошким налазиштима која сведоче о прелазу из ловачко-сакупљачке привреде у земљорадничку економију. Током римске владавине, Ђердап је постао важан део римске границе, зване Лимес. Римљани су изградили утврђења, логоре и градове дуж овог важног војног и трговачког пута. Под римском контролом Ђердап је остао све до пада Римског царства, када су римске путеве и утврђења освојили Авари и Словени. Османлијска Турска је у XVI веку успоставила контролу над Ђердапом као важним делом своје територије. Дунав је постао водени пут који је повезивао Турску са осталим деловима Балкана и Европе. Касније, Аустроугарска преузима водећу улогу у региону, регулишући пловидбу Дунавом и побољшавајући инфраструктуру у Ђердапу. Изградња бране ХЕПС „Ђердап” и стварање вештачког Ђердапског језера, довели су до интензивних археолошких истраживања у Ђердапској клисури која су открила бројне локалитете. Ђердапска клисура је дом за више од 16 праисторијских, 33 римско-византијска и 8 средњовековних археолошких локалитета, који сведоче о животу људи у овом региону у различитим епохама. Из тог разлога, простор Геопарка Ђердап карактерише богато, разноврсно и слојевито културно-историјско наслеђе. Присутни

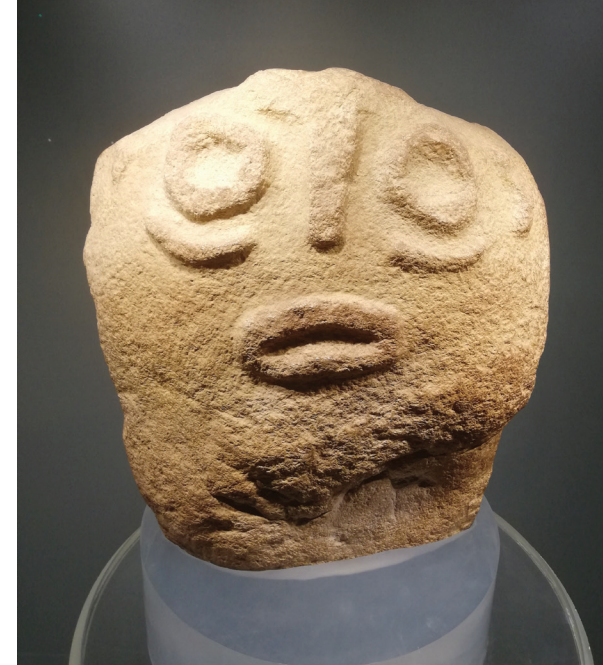
су материјални остаци из периода праисторије, антике, средњег века, периода турске владавине, као и новије српске историје. На простору Геопарка Ђердап укупно има 186 локалитета културно-историјског наслеђа, од тога 41 регистровано непокретно културно добро и 145 евидентираних локалитета. Изузетан значај има 6 регистрованих непокретних културних добара: Тврђава Голубац, Лепенски Вир, Рудна Глава, Део Римског Лимеса – Трајанова табла и део пута, Понтес (Трајанов мост), Диана – Караташ, 2 имају велики значај: Комплекс бакарнице са старом топионицом-општина Мајданпек и Стари град Фетислам – општина Кладово, а остала

Слика 23. Трајанова табла,
(аутор: проф.др Драган Миловановић)

непокретна културна добра су некатегорисана. Од укупно 145 евидентираних локалитета, 33 припадају листи локалитета културно-историјског наслеђа која је саставни део номинационог досијеа Геопарка Ђердап, док 16 припада серијској номинацији „Дунавски лимес” (на Тентативној UNESCO листи светске културне баштине је међународна серијска номинација Граница Римског царства – Дунавски лимес у Србији). Значајан историјски печат оставило је преграђивање тока Дунава, потапање и пресељење насеља: Добра, Доњи Милановац, Мосна, Велико Голубиње, Мало Голубиње, Текија и Сип, са којима је потопљен и велики део локалитета културно-историјског наслеђа, укупно 32, међу којима 22 регистрованих (сви некатегорисани) и 10 евидентираних локалитета.

Слика 24. Скулптура из
Лепенског Вира,
(извор: Архива „Управљач
туристичког простора
Лепенски Вир”)

Слика 25. Тврђава
Голубачки град,
(извор: Архива Тврђаве
Голубачки град)

Едукација и геотуризам

Један од кључних циљева геопарка јесте и едукација. Геолошки локалитети, пећине, археолошка налазишта и природни феномени представљају отворене учионице у којима је могуће разумети процесе који су обликовали Земљу и однос човека према природи кроз време. Кроз изложбе, интерпретативне центре, едукативне стазе и научно-популарне програме, Геопарк Ђердап настоји да сложене природне процесе приближи широј јавности на приступачан и разумљив начин.

Простор Ђердапа данас представља један од најзначајнијих примера повезивања заштите природе, културног наслеђа и одрживог развоја у Србији. Оснивањем Националног парка Ђердап 1974. године започет је организован процес очувања изузетних природних и културних вредности овог подручја, док је укључивање у UNESCO мрежу светских геопаркова додатно потврдило његов међународни значај. Ђердап се развија као значајна геотуристичка дестинација. Геотуризам подразумева упознавање геолошког, природног и културног наслеђа на начин који доприноси његовом очувању и разумевању. У Ђердапу управо геодиверзитет представља основу туристичке понуде – од Ђердапске клисуре, видиковаца и крашких облика и појава, до пећина, водопада, археолошких локалитета и традиционалних насеља. Видиковци као што су Велики Штрбац, Соколовац или Капетан Мишин брег омогућавају сагледавање монументалног пејзажа Дунава и карпатских масива, док локалитети попут Лепенског Вира, Рајкове пећине или прерасти у кањону Вратне пружају непосредан доживљај природне и културне баштине Ђердапа. Посебну улогу у функционисању геопарка имају локалне заједнице. Села и мањи градови дуж Дунава и у планинском залеђу представљају важан део културне мреже Ђердапа. Развој геотуризма отвара могућности за јачање локалне економије кроз сеоски туризам,

Слика 26. Едукативна радионица о изради геосувенира едукатора Ненада Радића, (аутор: Јована Петровић)

традиционалну гастрономију, занатство, локалне производе и различите облике туристичких услуга. На тај начин природно и културно наслеђе постаје основа одрживог развоја и очувања живота у руралним подручјима.

Посебну вредност савременог Ђердапа представља очување локалних традиција, заната и знања која су се генерацијама развијала у селима дуж Дунава и у планинском залеђу. У многим местима су и данас присутни елементи традиционалне културе који чине важан део нематеријалног наслеђа геопарка. У бројним селима очувани су стари занати – ткање, вез, израда народне ношње, плетење, дрворезбарство, ковачки занати и обрада вуне. Ови облици ручног рада не представљају само сведочанство прошлости, већ су важан део локалног идентитета и културног континуитета. Нарочито су значајни традиционални текстилни мотиви и ручни радови карактеристични за подунавска и влашка села овог подручја. Велику улогу у очувању традиције данас имају локална удружења, културно-уметничка друштва и организације жена које активно раде на очувању старих вештина и преношењу знања млађим генерацијама. Кроз радионице, изложбе, етно-манифестације и туристичке догађаје, традиционални занати добијају нову улогу у савременом животу локалних заједница.

Сувенир као одраз локалне и националне културе, продубљује разумевање туриста о културним обележјима, обичајима и условима живота људи на одређеном простору, доприноси ширењу културних вредности материјалног и нематеријалног наслеђа и помаже развоју туризма. Туризам и производња сувенира се међусобно допуњују и узајамно јачају једни друге. Уметнички сувенир у свему томе добија посебан значај, јер развија креативност локалних произвођача уметничких сувенира, док дизајнирање и израда уметничких сувенира заснованих на културном наслеђу

представљају прави изазов. Ово су полазишта и циљеви пројекта „Развој специјалних серија сувенира израђених од природних материјала инспирисаних средњовековном историјом”, који је финансијски подржан у оквиру програма *EU ZA TEBE – Kulturno nasledje za turizam (Jačanje uloge kreativnih industrija u turističkoj ponudi)*, а реализован 2023. године.

Слика 27. Пешачка стаза „Пут руја и јоргована” у Голупцу, (извор: Туристичка организација Голубац)

Локални произвођачи уметничких сувенира

У оквиру овог пројекта три локална произвођача уметничких сувенира Милица Мишић, Нада Радетић и Драгана Ћирковић радиле су са природним материјалима (керамика, свила, вуна, конач, памук, платно, српско платно). Њихов задатак је био да израде нове серије сувенира који су инспирисани средњовековним женским властелинским костимима, затим орнаментима са средњовековних српских фресака, митологијом Голубачке тврђаве и овог дела Дунава, као и фолклорним елементима посебно овог краја Источне Србије. Тако је Милица Мишић откала шалове од памука, свиле и вуне налазећи инспирацију на костимима средњовековних српских владарки: царице Јелене, краљице Јелене Анжујске, краљице Каталине, краљице Симонице и кнегиње Милице Хребељановић. Драгана Ћирковић је осликала свилене мараме инспирисана, такође костимима средњовековних владарки, орнаментима са фресака, а један сет марама прича посебну причу о русалкама, воденим и шумским вилама које, по легендама, живе у Дунаву око тврђаве Голубачки град. Нада Радетић је извезла свадбарске пешкире и надстолњаке користећи шеме са фолклорним мотивима са народних ношњи, а посебно шеме које је прикупио Владислав Тителбах и објавио 1896. године. Један сет надстолњака приказује и средњовековне мотиве као што је мотив љиљана.

С обзиром на то да ће на изложби бити приказан један део најатрактивнијих шалова, свилених марама, свадбарских пешкира и надстолњака који су израђени у оквиру поменутог пројекта, износимо и кратке биографије ауторки.

Нада Радетић рођена је 1960. године у Голупцу. Дуго година радила је у фабрици кекса „Бамби”. Последњих 15 година професионално се бави везом и то посебним техникама веза на свадбарским пешкирима и надстолњацима. Поред тога, бави се израдом и других рукотворина од конца и вуне.

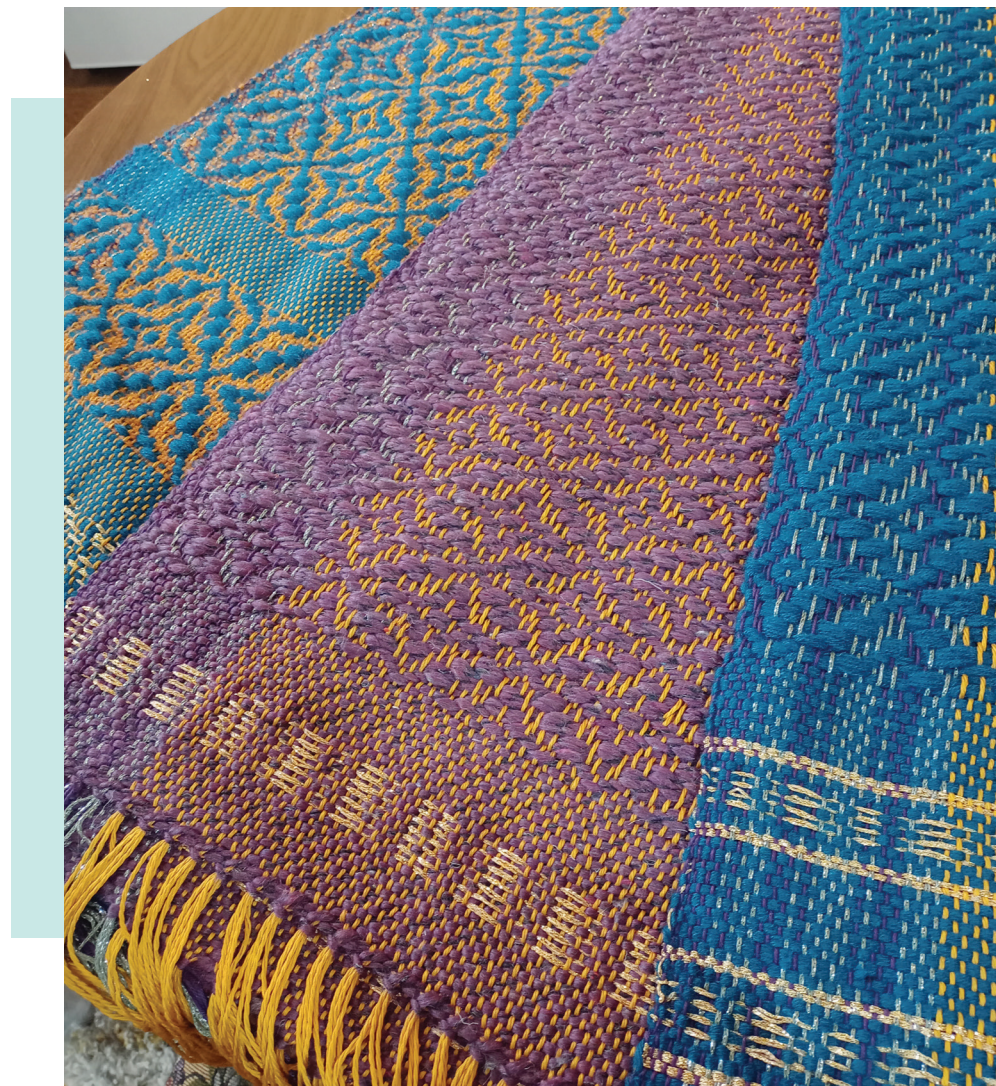

Слика 28. Осликана свилена марама,
(аутор: Драгана Ћирковић)

Милица Мишић рођена је 1961. године у Голубињу. Дизајном текстила, посебно ручне трикотаже професионално се бавила у компанији „Мода”, где је сарађивала са Мирјаном Марић све до 1998. године. Након тога, прво из хобија, а затим и професионално, бави се ткањем женских шалова, појасева и других делова одеће.

Драгана Ђирковић је уметник из Голупца, Њен таленат добија свој препознатљиви уметнички печат и излази на светлост дана 2022. године, када отвара свој Драгана Арт Студио. Кроз своје ручно осликане свилене мараме и специјалне серије сувенира, инспирисане богатством средњовековне орнаментике као уметник представила се у оквиру изложби: „Фреске Богородице Љевишке и тканине инспирисане српским средњовековним орнаментима” (2023), „Свети ратници у српском средњовековном сликарству” (2024), одржаним на Тврђави Голубачки град, као и на изложби „Српски средњовековни орнаменти на фрескама” (2025) у Требињу, Република Српска.

Слика 29. Везени свадбарски пешкири и надстолњаци
(извор: Архива Тврђаве Голубачки град)

Слика 30. Шалови од памука, свиле и вуне
(извор: Архива Тврђаве Голубачки град)

Мисија креатива Кладово

Ово удружење грађана има за циљ очување културног наслеђа, традиције, народних обичаја и старих заната на простору Геопарка Ђердап. Од 2007. године када је формирано, ово удружење бави се израдом рукотворина по традиционалним и стилизованим мотивима, ткањем, пуствовањем, везом и златовезом, израдом појединих делова народне ношње, хеклањем, нецовањем, израдом сувенира, керамике итд. Удружење је учествовало у бројним домаћим и међународним пројектима. Негује технику влашког веза на плишу **штанпујит** која је карактеристична за Доње Подунавље и која је уписана у Каталог нематеријалне културне баштине Србије. Председник овог удружења је Славица Бораковић, рођена у Текији 1958. године. Радни стаж провела је као књижничар завичајног фонда Библиотеке Центра за културу Кладово. Учила је вештине старих заната и израде рукотворина, заједно са осталим чланицама удружења, на основу чега је удружење стекло звање чувара традиције.

Слика 31. Изложбени простор удружења жена „Мисија Креатива” из Кладова, (аутор:Јована Петровић)

Литература

1. Група аутора (2015). *Лексикони националних паркова Србије – „Ђердап”, први том* едиције. Уредник тома др Ана Милановић Пешић, Уредник едиције мр Владимир Рогановић. Службени гласник, ЈП Национални парк Ђердап, Географски институт „Јован Цвијић” САНУ, ISBN 978–86–86047–11–3
2. Група аутора (2021). *Просторни план подручја посебне намене Националног парка „Ђердап”*. Београд: Република Србија, Министарство грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре, Сектор за просторно планирање и урбанизам.
3. Јаковљевић Р. (2010). *Историја Кладова*. Кладово
4. Лукић, Д. (2005). *Ђердапска клисура*. Београд: Српско географско друштво.
5. Лукић, Д., Петровић Д. М. (2019. и 2020). *Улога објеката геонаслеђа у туризму Подунавља Србије*. Београд: Географски институт „Јован Цвијић”, Српска академија наука и уметности. Посенба издања бр. 96 и 97.
6. Лукић, Д., Петровић Д. М. и Станић Јовановић, С. (2024). *Општина Голубац – природне и антропогене одлике у својству туристичког развоја*. Београд: Географски институт „Јован Цвијић”, Српска академија наука и уметности. Посенба издања бр. 100.
7. Симић, Г. (1983). Голубачки град. *Старинар* 33/34. Београд
8. Терзић, А. (2014). *Перспективе развоја културне руте Тврђаве на Дунаву у функцији обогаћивања туристичке понуде Србије*. Београд: Географски институт „Јован Цвијић”, Српска академија наука и уметности. Посебна издања бр. 88.
9. Belij, M., Đurđić, S. & Stojković, S. (2018). The evaluation of geoheritage for geotourism development: case study on the potential Geopark Djerdap. *Collection of Papers – Faculty of Geography* 66(2), 121-129.
10. LLC „Nacionalni park Djerdap”. (2017). *Application glossier for membership in UNESCO Global Geoparks Network*. Donji Milanovac.
11. <https://tvrdivagolubackigrad.rs/>
12. <http://www.lepenski-vir.rs/>
13. <https://npdjerdap.rs/>
14. <https://geoparkdjerdap.rs/>
15. <https://biologer.rs/sr>
16. <https://www.globalgeoparksnetwork.org/>
17. <https://www.unesco.org/en/igpp/geoparks/about>

Организацију изложбе помогли:

ЛЕПЕНСКИ-ВАР

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

502.2(497.11-751.2)(083.824)

ЛУКИЋ, Добрила, 1974-

Геопарк Ћердап : први геопарк у Републици Србији /
[аутор текста Добрила Лукић] ; [аутор карте Геопарка
Ћердап Милован Миливојевић] ; [аутор илустрација
Павле Михајловић]. - 1. изд. - Београд : Српско географско
друштво, 2026 (Београд : Форма Б). - 38 стр. : илустр. ;
30 x 21 cm

Податак о ауторки преузет из колофона. - Тираж 300. -
Библиографија: стр. 37.

ISBN 978-86-82751-71-7

а) Геопарк „Ћердап“ -- Изложбени каталози

COBISS.SR-ID 199112969

ISBN 978-86-82751-71-7

9 788682 751717